

SİCİLYA ARKAİK DOR TAPINAKLARI

Sicilya'da mermer bulunmayışı sebebiyle tüm tapınaklar yerel kireç taşından yapılmıştır. Ancak tapınakların büyük bölümündeki aşırı tahribat ve eksik kazı çalışmaları, tarihlendirilmelerini zorlaştırmaktadır.

SYRAKUSA

Syrakusa şehri, MÖ 733 yılında ilk Dor koloni şehri olarak Korinthli Archias tarafından kurulmuş olmalıdır. Sicilya Adası'nın en güçlü şehri olan Syrakusa'da en erken **iki peripteral** tapınak günümüze koruna gelmiştir. Monumental dorik tapınaklarının doğduğu yer olarak bilinen kurucu şehir olan Korinth'in Syrakusa'daki tapınakların oluşumunda pek etkisinin olmamış olduğu anlaşılmaktadır. Syrakusa'da her iki peripteral tapınak da Korinth'teki Apollon Tapınağı'ndan (MÖ 540) yaklaşık iki kuşak daha eskidir ve çok az benzer özellikleri vardır. Öyle görünüyor ilk kolonistler, erken dorik düzenin ahşap konstrüksiyonunu beraberinde getirmişleridir.

APOLLON TAPINAĞI (APOLLONION)

(DIA) Syrakusa'daki en erken tapınağı oluşturan bu yapı, MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmekte ve Ortygia Yarımadası'nın girişine hâkim bir konumda inşa edilmişti. Önceleri sadece söz konusu yarımada üzerinde yerleşilmiş ve kentin gelişmesiyle birlikte kent, daha iç kesimlere doğru yayılmıştır.

(DIA) Yapı stylobatın'da yazan isimlere göre Knidieidas'ın oğlu Kleom[enes] ve Epikles'in (mimarlar) sütunları ve bu güzel eseri (Tapınağı) Apollon için inşa ettikleri anlaşılmaktadır. Böyle bir sanatsal gururu (kibiri), Anavatan'da İktinos'ta bile bulmak mümkün değildir.

(DIA) Tapınağa ilk bakışta temel planında Korinth Apollon Tapınağı ile bazı benzerliklerin olduğu hemen fark edilmektedir. Korinth Apollon tapınağında olduğu gibi oldukça uzun ince dikdörtgen planlı cella (11,77 x 37,20 m), 6 x 17 sütunlu bir peristasis ile çevrelenmektedir (pronaos önündeki avlusuz). Doğu ve batı cephelerdeki yaklaşık 1 ½ boyunduruk ölçüsündeki derinlik, yan uzun yüzlerde daha dar yani yaklaşık 1 boyunduruğun az üzerindeki derinliğe sahiptir. Ayrıca **stylobat**'ın

ölçüleri (Syrakusa'da 21,57 x 55,33 m; Korinth'te 21,48 x 53,82 m) ve dört basamaklı krepidoma da benzerdir. Başka bir uygulama yine Anavatan ile olan ilişkileri ortaya koymaktadır: Birbiri üzerine yerleştirilen ve yatay düzlemde sadece bir arşitrav blok sırası ile birbirlerinden ayrılan iki sıra küçük dor sütunları, cella'yı üç nefe bölmüştür. Ancak Naos'ta, benzer bir yapısal bölümlendirme görülmez. Korinth'te Pronaos, naos, ikinci bir naos ve opisthodomos mevcut iken, Syrakusa'da pronaos, naos ve adyton görülür.

- **(DIA)** Syrakusa'daki Apollon Tapınağı, 21,57 x 55,33 m ölçülerinde 6 x 17 sütunlu Dor düzeninde olup, Sicilya'daki en erken peripteral ve taş tapınaktır.

- **(DIA)** MÖ 570 yıllarına tarihlenebilen (çatı terrakottalarından dolayı MÖ 580 öncesine tarihlenememektedir) 6 x 17 sütunlu tapınak iç kısmı korunmamış olduğu için iç sütun dizisi hakkında kesin bir bilgi bulunmamasıyla birlikte 2 x 7 sayıda iç sütun dizisi bulunmuş olabileceği önerilmiştir.

- 3 bölümlü yapıda opisthodomos yerine cella'da bir iç oda (adyton) bulunur. 4 basamaklı bir krepidomaya sahiptir

- **(DIA)** Doğuya bakan cephesine merdivenle ulaşılan yapının önünde çift sıra sütun bulunmaktadır, böylece önde geniş bir pteroma yaratılmıştır.

- 7,98 m, yükseklikteki sütunlar (sütun alt çapı cephede: 2,02 m, yanlarda 1,85 m) monolith (yekpare) olup 20 yerine 16 yive sahiptirler. Sütunlar kendi aralarında da 30 cm'ye varan ölçü farklıları göstermektedir. Yan uzun kenarlardaki interkolumnium'lar sütun alt çaplarından daha dardırlar.

- **(DIA)** Sütun yüksekliği 4 (3.9) alt çap oranında yapılmıştır ve sütunlar birbirlerine çok yakın yerleştirilmişlerdir (sütun çevresini dört kişinin ancak sarabildiği sütunlar arası mesafeyi ancak kollarını açan biri tamamen kapatabilir). Sadece giriş kısmında merdivenlerden sonra sütun aralığı biraz daha geniş tutulmuştur.

•16 yivli sütunlara sahip olan tapınağın bir sütununda yivlerin tamamlanmamış olması yapının inşasının yarım bırakılmış olabileceğine yorumlanmaktadır. **Entasis** bulunmayan tapınağın üst yapısına ait veri olarak sadece pişmiş toprak çatı elamanları tespit edilmiştir. Özellikle çörtener sayesinde yapılan üst yapı tamamlamasına göre triglifler sütun eksenleri ile uyum göstermez ve yapının dikdörtgen metopları bulunmaktadır. Dor frizi daha dikdörtgen olarak yapılmış ve dolayısıyla dörderli gutta'lar kullanılmıştır.

SYRAKUSA ZEUS OLYMPIOS TAPINAĞI

• **(DIA)** Belki de Syrakusalılar yaklaşık bir on yıl sonra Olympia Zeus'una kent dışında Anapos nehrinin düzlüğünde hemen hemen aynı temel plan ve cephe özelliklerinde bir tapınak inşa etmişlerdir. Çok az ancak, gerekli olan plan düzeltmeleriyle başka hiçbir yerde görülmeyen değişmez yapı ilkelerinin sistematikleşmesi ve kesinleşmesi, bu tapınak planında karşımıza çıkar. Değişmeyen prensipler arasında uzun dikdörtgen biçimli pronaosu, cellalı ve kapalı adyton'u ile birlikte tapınak yapısı ve 6 x 17 sütunlu peristasis'i, çift sıra sütun ile vurgulanmış doğu cephesi sayılabilir. Ancak doğu cephede yer alan 6 sütun, aynı aks aralıklarıyla yerleştirilmişlerdir ve uzun yan yüzlerde ise daha dar sütun askları kullanılmıştır (Cephe Boyunduruğu: 4,08 m; Yan Boyunduruğu 3,75 m).

• Monolith (yekpare) sütunların ağır oranları (proporsiyonları), - günümüzde sadece iki tanesi ayakta durmaktadır - biraz yumuşatılmış gibi görünmektedir (8 m olan sütun yüksekliği, 1,84 m ölçüsündeki alt çapın yaklaşık 4,3 katıdır).

• Geison ve çatının renkli terra kotta kaplamaları, eski tapınağınkilere (Apollon) benzemektedir.

• MÖ 560 yıllarına tarihlendirilen yapı 22,40 x 62,05 m ölçülerinde olup 6 x 17 sütuna sahiptir. Önde çift sıra sütun bulunan yapı cella içinde bir iç odaya sahiptir. Syrakusa Apollon tapınağına plan olarak benzeyen yapı içte sütun dizisine sahip değildir, farklı olarak giriş sütunları arasındaki

genişleme burada görülmez. Yine sütun yivlerinin stylobata kadar işlenilmemiş oluşu yapının yarım bırakılmış olabileceğine işaret etmektedir.

•Zeus Kültü'nün burada büyük ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Kolonistlerin bir kısmı Alpheios'da gelmiştir. Söz konusu bu kolonistler, Zeus Olympios kültünü buraya taşımışlar mıdır ya da Syrakusa'da hiçbir zaman eksik olmamış bir Tiran, tanrıların yöneticisi için bir kutsal alan mı kurmuştur? Bu konuda hiçbir kaynak bilgi vermemektedir. Zeus heykeline ait mantonun yapımı için Syrakusalı yönetici (kral) **Deinomenes oğlu Gelon** (Deinomenes Krallığının ilk yöneticisi), MÖ 480 yılında Himera'daki zaferinden sonra 85 Talent tutarında (yaklaşık 2 ton altın) bir meblağı ve Phidias'ın yapmış olduğu Athena heykeli için ise 40 Talent bağışta bulunmuştur. Bu muhteşem tanrı heykellerinin kapalı oda olan adyton'da mı yoksa cella içerisine mi dikildikleri bilinmemektedir. Zeus altın mantosunu anlaşılan o ki uzun süre giyememiş, I. Dionysios bu altın giysi ile kendini güçlendirmiş, tanrı Zeus'a ise pamuktan bir elbise reva görmüştür.

SELİNUS

Eski Selinus, eski Yunan şehirlerinin en uzak noktasını oluşturur, yani Sicilya Adası'nın en batısı ucunda yer alır ve burası Elymoslar, Fenikeliler ve Kartacalıların hüküm sürdüğü bölgedir. İki nehir arasında kalan ve deniz önündeki düzlükte yer alan şehir, Syrakusa'nın komşusu Megara Hybleia tarafından MÖ 628/7 de kurulmuştur.

(DIA) Selinus'ta dağın eteğindeki yerleşim alanının yaklaşık 1/3'i yani yaklaşık 3 hektar büyüklüğündeki bir alan tanrılara ayrılmıştır. Burada birbirinden ayrı iki kutsal alan mevcuttur. Söz konusu kutsal alanlarda **dört adet peripteros** ve birçok küçük tapınak, altar ve yönetim binaları ile bir düzine adaklar yer alır.

Kuzey-güney aksındaki geniş bir caddeye onu dik açıyla kesen daha küçük cadde ve sokaklar birleşmekte ve dikdörtgen bir cadde-sokak ağı oluşmaktadır. Bu planlama kente monümental bir karakter vermektedir. Bu zamana kadar inanıldığı gibi söz konusu bu kent planlamacılığı, MÖ 409 yılında yerleşilen şehrin **Hermokrates** tarafında yeniden inşasında uygulanmamış olup, yeni araştırmaların sonuçlarına göre söz konusu kent planlamacılığı çok daha eskilere geri gitmektedir. Bu eski dönemde bile Yunanistan'da böyle bir kent planlamacılığı mevcut değildir. Bu durumda batı koloni kentlerinde görülen ünlü dik açılı kent planlamacılığı Milet'li Hippodamos tarafından bulunuşundan yaklaşık yarım yüzyıl daha önce kullanılmıştır

Gaggera'daki Demeter Malohoros-Kutsal Alanı:

(DIA) Sicilya'daki en erken iki yapı, Selinus'taki MÖ 600 civarına tarihlenen ve peripterosu olmayan Gaggera'daki **Demeter Malophoros Kutsal** alanında tespit edilen bir **megaron** biçimli tapınaktır.

(DIA) 50 x 60 m ölçülerindeki dağın yamacında ve dağa doğru tırmanan Demeter-Temenos'u MÖ 6. yüzyılda çok özenli tuf bloklardan oluşturulan bir peribolos duvarı ile çevrelenmiştir. Bu söz konusu kutsal alana giriş MÖ 5. yüzyılın sonuna tarihlenen 8,80 x 8,70 m ölçülerindeki bir **propylon**'dan sağlanmaktadır. Propylon'un güney duvarına ise Demeter ile ilişkili olan Hekate (bilinmez/garip yolların tanrıçası ve yeraltı dünyasının büyücüsü) kutsal alanı birleşmektedir.

Propylon'dan geçtikten sonra önce ince uzun dikdörtgen biçimli büyük yakma/kurban altarına ulaşılır. Söz konusu bu altarın arkasında ise **Malophoros**'un korkutucu kapalı evi yani megaron'u (**Megaron II**) bulunur. 9,52 x 20,41 m ölçülerindeki basit dikdörtgen yapı, sütunsuz ve doğu kısa kenarında sadece bir kapı açıklığı olan bir yapıdır. Megaron'un içi üçe bölünmüştür; Bu mekânlar sırasıyla, 3,30 m derinliğindeki ön oda (**Pronaos**), ikinci bir kapı ile ulaşılan 10,89 m derinliğindeki ve 8,47 m genişliğindeki loş **Cella** ve yaklaşık 4 m derinliğindeki, karanlık **Adyton**'dur. Adyton tapınağın en gizemli odası olarak bilinir ve tapınak rahipleri dışında hiç kimse bu odaya giremez.

Sütunlardan yoksun megaron da Dor Triglif-Metop frizi de yer almaz. Yapının tek taştan yapılmış mimari öğelerini çatısı ve alınlık kornişini oluşturmaktadır. Bu özelliğiyle bu zamana kadar bilinen dor düzeninden ayrılmaktadır. Mutulus plakası olmayan bir geison megaron'un dört duvarını çevreler. Geison'un alını alışımsızın dışında iki fascia, bir kaval silme ve derin olmayan bir içbükey profil ile profillendirilmiştir. Bu daha çok eski pimiş toprak sima'larla karşılaştırılabilir. Ayrıca yapı da sima'da kullanılmamıştır. Megaron, bu yapısı ile alışılmışın dışında bir üst yapı ortaya koyar.

Megaron I: Söz konusu megaron II yapısının altında daha küçük ölçülerde MÖ 6. yüzyılın başlarına tarihlenen küçük bir tapınak bulunmuştur. Bu megaron da çok ilkel olmakla birlikte, alınlık biçimi normal alınlık-kontrüksiyonuna sahiptir.

ZEUS MEILICHIOS KUTSAL ALANI:

Demeter kutsal alanının yaklaşık 20 m kuzeyinde 17 x 17 m ölçülerinde Zeus Meilichios'a adanmış çok küçük bir kutsal alan yer almaktadır (Zeus'un yer altı-kefaretilerle ilgili olan biçimi). Burada Zeus, Persephone-Pasikratea ile bağlantılıdır. Çok sayıda bir kısmı Arkaik Döneme tarihlenen steller, adak eşyalarından oluşan çok yoğun katmalar, kutsal su ile arındıran çeşmeler, bu alanın çok ziyaret edilmiş küçük bir kutsal alan olduğuna tanıklık etmektedir.

SELINUS, C TAPINAĞI

(DIA) Doğu-batı akslı caddenin kuzeyindeki en eski temenos alanında, her kült için zorunlu olan altıların yanısıra en azından 3 tane eski plana sahip uzun

dikdörtgen planlı “Megonlar” tanrı heykelleri için inşa edilmiştir. Biri açık bir ön avluya ve adyton’a sahip, ikincisi ise üç mekânın ardı sıra dizilişinden oluşan megaron ve üçüncüsü ise MÖ 550 yılından önce inşa edilen kentteki ilk peripteros tapınaktır. 23,94 x 63,7 m stylobat ölçülerine sahip olan tapınak 6 x 17 sütunludur.

Yaklaşık bir 10 yıl sonra (MÖ 540) aynı temenos içerisine, Tapınak C’nin hemen kuzeyine ikinci bir peripteros tapınak (Tapınak D) inşa edilmiştir. Bu tapınağın da stylobat ölçüleri 23,63 x 55,68 m olup 6 x 13 sütunludur. Bu tapınakların hangi tanrılara adanmış oldukları henüz tespit edilmiş değildir. Söz konusu tapınakların Herakles, Apollon ve Athena’ya ait olabilecekleri düşünülmüştür. Haklı olarak megaron biçimli Naos’tan dolayı Sicilya’nın büyük efendileri olan Demeter ve Kore düşünülmüştür.

Decumanus’un güneyindeki kutsal alanda ise MÖ 5. yüzyılın ortalarında iki tapınak daha, hemen hemen aynı peripteros planda inşa edilmiştir. Bu tapınaklar olasılıkla Apollon ve Athena için yapılmıştır (A 6 x 14 sütunlu, 16,13 x 40,30 m ölçülerinde ve bu tapınakta ilk sarmal merdivenin kullanılmış olduğu ispatlanmıştır, Tapınak O ise aynı plan şemasına sahiptir). Bu her iki tapınak ta Klasik Dönem stil özelliği taşırlar. Ancak her iki tapınakta antalar arasında iki sütunlu **opisthodomos**’a sahip olmalarına karşılık, Selinus tipi Adyton’u da korurlar.

Tapınak C ketteki en büyük ve en eski yapıyı oluşturur ve uzun ince dikdörtgen bir **naos**’a sahiptir. Söz konusu Naos, monümental büyüklüğe ulaşmış bir megaron’dan farklı değildir. Selinus’daki Demeter Malophoros-Tapınağı’nda olduğu gibi Pronaos, iki sütunlu olmak yerine anta uçları kalın duvarlarla sonlandırılmıştır. Bu büyük/monümental tapınağın tek girişi doğu kısa cephedeki kapıdan sağlanmıştır. Bu kapı açıklığı, birbiri üzerine kapanan çok kanatlı bir bronz kapı ile kapatılmış olmalıydı. Söz konusu kapıdan geriye kalan, çok kanatlı kapının kilitleme yuvaları ile kapının açılıp kapanmasında kullanılan raylardır. Pronos’a Cella birleşmekte ve Cella’nın ortasında ise büyük bir kurban masası yer almaktadır. Mekânın loş derinliğinde en kutsal oda olan Adyton yer alır. Adyton içerisinde tanrı heykeli kendi mistik-ve gizli mekânındadır.

10,40 x 41,55 m ölçülerindeki (20 x 80 samos Elle (52 cm uzunluğundaki) Naos yaklaşık 1: 4 oranlıdır.

(DIA) Plan açısından Selinus Tapınak C ile Syrakusa Apollon tapınağı benzerdir ancak cephede birbirlerinden farklıdır. Tapınak C’de mimari bölümlendirmelerinin hiçbir beceriksizce yapılmış ağırlığı/iriliği görülmez. Sütunlar çok daha uzun ince görünümündedir (Sütun yüksekliği 8,65 m, yani 4,53 d (sütun alt çapı); bu oran Syrakusa’da 4,0’dır) ve sütunlar biraz daha mesafeli yerleştirilmiştir (uzun yan yüzlerdeki boyunduruk 2,13 d (alt çap). Burada köşe problemi doğmadığından Syrakusa’da olduğu gibi köşe probleminin çözümü için köşedeki sütunlar içeri alınmamıştır.

- Pteroma’nın kenarlarda, öne göre daha geniş tutulduğu ilk tapınaktır.
- **(DIA)** Bir kısmı ayağa kaldırılmış olan yapının saçaklığı sütun yüksekliğinin yarısından uzun olmasıyla oldukça uzun bir form göstermektedir.
- **(DIA)** Kabartmalarla süslü metopları günümüze ulaşan yapının kornişi pişmiş toprak levhalarla yapılmıştır (Peseus, Gorgo Medusa’nın başını keserken; Kerkopları sürükleyen Herakles, dört atlı). Pişmiş topraktan iki **Gorgon** alınlıklarda yer almıştır.
- Bu tapınakta, mutuluslar, bir büyük bir küçük yerleştirilerek triglif-metop problemi giderilmeye çalışılmıştır.
- MS 5. yy içinde deprem sonucunda yıkılmış olan yapı 1925 yılında kuzey kolonadaki 14 sütun ayağa kaldırılmış ancak 1968 yılında tekrar deprem sonucunda yıkılmıştır.

TAPINAK Y (Tapınak C’nin Öncüsü)

Devşirme olarak kullanılmış olan mimari elemanların yardımıyla küçük bir peripteros’un restitüsyonu yapılabilmektedir. Bu tapınak stilistik olarak Syrakusa’daki dev boyutlardaki, kaotik Apollon Tapınağı (MÖ 570) ile Selinus C (MÖ 550) tapınağı arasına yerleştirilir. Burada kesin bir düzen uygulanmıştır. 4,20 m yüksekliğindeki sütunlar sütunlar, alt çapın 4 katına eşittir (alt çap 1,05 m). Sütunlar

kıs olmasına karşılık mesafeli yerleştirilmişlerdir. Boyunduruk 2,80 m; Sütunun Interkolumnium'a oranı 3 : 5'tir. Herşeyden önce Triglif-Metop-Frizinin yerleştiriliş ritmi sütunlarinkine uymaktadır. Hem süsleme hem de etkili metoplarda Tapınak Y, C tapınağının öncüsü olarak kendini ortaya koyar ve Selinus'daki mimari atölyelerin ustalıklarını gösterir.

